

Recenzió Alessandro M. Ravaglioli: Pszichológia. Tudományközi értekezés a személyiségről c. kötetéről

Szent István Társulat – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest,
2024, fordította: Karsai Nóra Mária

Endrédy Balázs

Alessandro Maria Ravaglioli olasz katolikus pap és pszichológus, magyarul ez az első megjelent munkája, olaszul több könyv és publikáció szerzője. A kamarai adatlapja szerint pszichodinamikus terápiás szemléletben dolgozik, ez sok helyen megjelenik jelen kötetben is.

A könyv főcíme meglehetősen általános (ugyanaz a címe például az Atkinson és munkatársai szerkesztette átfogó pszichológiai alapműnek is). Az alcím pontosítja, hogy a személyiség kérdésköre kerül a kötet fókuszába, azonban a 'tudományközi' jelző kérdéseket vet fel, hiszen a pszichológia egy konkrét, partikuláris tudomány, így némi ellentmondás rajzolódik ki. A kötet elején viszont egy teológiai bevezetőt olvashatunk (19–29. o.). Ezen szakasz elején a Szerző megfogalmazza azt az egész kötetre jellemző vezérmotívumot, hogy vajon a pszichológia segítheti-e hitéleti tevékenységet. A kötet során többször összekapcsolódik ez pedagógiai szempontokkal (explicit módon ld. pl. 51. o.). A Szerző szándéka (*intentio auctoris*) tehát úgy rekonstruálható, hogy a keretes szerkezetet biztosító teológiai kontextusban vizsgáljuk meg a pszichológia néhány szempontját a teológiával való párbeszéd és a hitéleti implikációk kibontása érdekében. Ez legitim célkitűzés lehet, azonban nem pszichológiai, hanem interdiszciplináris / teológiai természetű, és ennyiben is kritizálható a kötetnek választott főcím. A kötet oly módon épül fel, hogy a Szerző először általában a pszichológia tudományára fókuszál, ezt követően mutatja be a személyiséglélektan területét, majd fokozatosan elmélyíti a teológiai szempontokat.

A kötet eredeti kiadása 2006-os, tehát valójában lassan 20 éves szöveggel van dolgunk. Ez azért lehet lényeges, mert a fejlődő empirikus tudományok ennyi idő alatt rengeteg új kutatási eredményt halmoznak fel, amely sok tekintetben visszahat magára a tudományág gondolkodásmódjára is (utalhatunk például a pozitív pszichológia sok hozzájárulására). A könyv szövege több helyen nehézkes, valószínűsíthető, hogy fordítási hibákat tartalmaz. (Például, 'szimpatikus illusztráció' [24. o.] helyett 'kedves illusztráció' vagy 'rideg elemzés' helyett 'szigorú elemzés' [223. o.], 'hamisíthatóság' helyett 'falszifikáció' [224. o.] lehetne valószínűleg a megfelelő fordítás, és a sort még hosszan folytathatnánk.)

A Szerző értékei közé tartozik, hogy jól választott irodalmi idézetekkel kapcsolja össze a bemutatott pszichológiai modelleket. A kötet során bevallottan Luigi M. Rulla koncepciójára támaszkodik főként, akit nagyra tart (ld. pl. „Rulla elmélete szerint, akit az előző fejezetben dicsértünk...” [66. o.]). A bemutatott modellek főleg a dinamikus iskolához kapcsolódnak (ld. pl. Freud, Kernberg), a kitűzött cél szempontjából fontos kapcsolódásokat hordoz Erikson és Kohlberg koncepciója is, ismertetésük releváns. Lényegesebb szerepet kaphatott volna azonban az amerikai egzisztenciális-humanisztikus megközelítés (pl. Maslow és Rogers elmélete), annál is inkább, mivel Rulla terminológiája áthallásokkal bír ezen koncepciókra. Az is egy fontos szempont lehetett volna, hogy valósuljon meg Rulla kijelentéseinek reflexiója, így láthatná az

olvasó, milyen iskolákhoz kapcsolódó szempontokat olvas; sokszor dinamikus és humanisztikus terminusokat találunk.

A Szerző ugyan említi Viktor Frankl munkásságát és bemutatja a dimenzionálonológiát és az értékelméletet is röviden, azonban kötete zárófejezetében – amikor az emberi létmód dimenzióiról beszél – nem is utal rá, noha Frankl elméleti kerete alkalmas lehetne egy integratív megközelítés kidolgozására. A spirituális tudattalan kapcsán is fontos vonatkoztatási pont lehetett volna Frankl (ld. a tudattalan Isten koncepciója), a Szerző csak Maritain spirituális tudatelőttés-fogalmára hivatkozik (97. o.).

A szöveg stílusa eklektikus, a tudományos referenciákkal alátámasztott kijelentések mellett gyakran az az érzése támadhat az olvasónak, mintha prédikációt olvasna (ld. pl. 84-85. o.). Az egész kötetet végigkísérik a gyermekkönyvbe illő illusztrációk, amelynek szerepe szintén nem teljesen világos. A Szerző által kitűzött célokhoz a teológia mellett elengedhetetlen a pszichológia és a filozófia tudományának mély ismerete is. Sajnos mind a terminológia, mind az elméletek bemutatása kapcsán elnagyolt, helyenként pontatlan bemutatásokkal találkozunk. Néhány filozófiai példa: a Szerző egybemossa a platóni indultatos és vágyakozó lélekreszt (38. o.) vagy súlyosan téved Descartes hatása kapcsán, amikor azt írja, hozzá kapcsolható az a megközelítés, hogy a lelki jelenségeket mechanizmusokként gondoljuk el (39. o.). Descartes ugyanis nem gondolja, hogy a léleknek (*res cogitans*) mechanizmusai lennének. De nem is folytatjuk a sort, inkább egy mélyebb filozófiai problémára utalunk. A Szerző feltett szándéka, hogy elkerülje a szcientizmust (ld. pl. 53. o.), azonban nagyon röviden tér csak ki a kérdésre, majd egy félig vicces képregényszöveggel intézi el (54. o.). (Noha óriási irodalma van a témának, és kulcskérdésről van szó.) Amikor pedig a tudományos pszichológiáról elmélkedik, éppen egy fizikai modellt citál (61. o.), tehát épp ő maga él egy implicit szcientista feltevessel, hogy 'az a tudomány, ami olyan, mint a fizika'. A könyv zárófejezetében Rulla háromdimenziós modellje kapcsán (melyből az első pl. az erkölcsi erősségekhez és gyengeségekhez kapcsolódik) is azért tekinti azt valóságnak, mivel szigorú tudományos kutatások támogatták a rullai koncepciót (244. o.), azonban épp ez is egy szcientista pozíció, amennyiben a dimenziók léte az adott empirikus kutatástól függ. A kérdést sokkal mélyebb metapszichológiai-tudományfilozófiai alapozással lehetne megközelíteni, ami épp az interdiszciplináris kontextust is adekvát módon teremthetné meg. Sajnos a pszichológiai szakaszokról is hasonló mondhatunk el, a terminológiai pontatlanságok kapcsán olykor nehéz eldönteni, hogy a fordításból vagy az eredeti szövegből fakadnak. Néhány pszichológiai elméleti és terminológiai példa: a Szerző leegyszerűsítően keveri össze a freudi topografikus és strukturális modellt (47. o.), Eysencket behavioristának mondja (51. o.), noha ő épp a biológiai személyiségelméletek kulcsszereplője, nem idiográfiai, hanem idiografikus módszer (56. o.; 63. o.) operacionalizáció helyett operalizációt olvasunk (67. o.), egy helyütt a Szerző karaktert a személyiséggel azonosítja egészen explicit formában (74. o.), ezt a sort is igen hosszan lehetne folytatni még. A felhasznált irodalmak főleg az olasz nyelvű forrásokra támaszkodnak, a nagyobb mértékű idegennyelvű szakirodalom szélesíthette volna a munka perspektíváját. A magyar kiadást lehetett volna többször gazdagítani az olasz művek magyar / angol nyelvű változatainak referenciával.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy a kötet célkitűzése nagyon fontos és ma is aktuális, azonban csak részben tud érvényes választ adni a teológia és a pszichológia viszonyának kérdésére. Ehhez ugyanis a pszichológia mély és pontos ismeretére lenne szükség, illetve egy olyan filozófiai keretrendszerre, amelyben az eltérő episztemológiai státuszú kijelentések (mint pl. egy empirikus kutatás és egy szentírási mondat) reflektáltan helyezhetőek el. A pszichológia hitéleti relevanciájának kibontása (vagyis pasztorálpszichológiai szempontok) viszont jobban megvalósul a kötetben Rulla nyomán. A fentiek miatt azonban komoly hiányérzet maradhat az olvasóban, amikor a könyv végére ér. Bízunk benne, hogy a kötet problémafelvetését a jövőben új munkákban is láthatjuk, melyek a lehetséges irányok jobb kirajzolásában is a segítségünkre lehetnek.

Addig is, magyar nyelven a témához fontos olvasmány lehet a már említett Frankl *Tudattalan Isten* című kötete, illetve utalhatunk például Urbán Szabolcs *A vallásosság kötődéselméleti megközelítése* című könyvére is, amely szintén értékes hozzájárulásokat kínál a teológia és a pszichológia viszonyának elhelyezéséhez, illetve ahhoz, hogyan vizsgálhatja a pszichológus nem-redukcionista módon a vallásos jelenséget.